

Олена Тимчик

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-7309-5918>

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри управління
факультету інформаційних технологій та управління
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Маршала Тимошенка, 13 б, 04212 Київ, Україна,
oa.tymchuk@kubg.edu.ua

Юлія Жукова

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0001-6312-9600>

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та економіки
факультету інформаційних технологій та управління
Київський університет імені Бориса Грінченка,
вул. Маршала Тимошенка, 13 б, 04212 Київ, Україна,
y.zhukova@kubg.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ В СУЧАСНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ТА УНІФІКАЦІЯ

Забезпечення якісної інклюзії у закладах вищої освіти є однією з умов сталого розвитку України. Аналіз статистичних даних, зроблений авторами, свідчить про тенденцію до зменшення кількості осіб з інвалідністю, які отримують вищу освіту. На основі аналізу сучасних досліджень і матеріалів засобів масової інформації автори визначили причини цієї тенденції. Вони вважають, що одним з бар'єрів є неможливість молоді з інвалідністю влаштуватися на роботу за отриманою спеціальністю і побудувати успішну професійну траєкторію.

Проаналізувавши сайти окремих університетів України, автори пропонують розробити уніфікований підхід до надання особливих освітніх послуг. Автори вважають, що його основними елементами мають бути визначення освітніх труднощів; систематичний моніторинг доступності закладів вищої освіти; моніторинг рівня задоволення особливих освітніх послуг; розширення інформації, яка збирається щодо студентів з інвалідністю; програми етики спілкування викладачів і студентів з особами з інвалідністю; психологічних послуг; контроль за дотриманням прав студентів з інвалідністю; включення студентів з інвалідністю до програм академічної мобільності; працевлаштування студентів з інвалідністю; визначення показників якості надання особливих освітніх послуг; надання повної інформації про можливості надання послуг студентам з інвалідністю; представлення студентів з інвалідністю у рекламній продукції закладів. як рівних

членів студентської громади. Автори вважають за доцільно покласти ці елементи в основу визначення якості інклюзії закладів вищої освіти. Водночас викладачі мають змогу проявити індивідуальний підхід, продумавши систему «розумного пристосування» для студентів з різними фізіологічними та психологічними особливостями. Можливості для цього розширило дистанційне навчання, поштовх до розвитку якого дали карантинні обмеження в умовах пандемії.

Ключові слова: *інклюзивна вища освіта; особливі освітні послуги; студенти з інвалідністю*

© Тимчик О., Жукова Ю., 2021

<https://doi.org/10.28925/2312-5829.2021.1.5>

Вступ. Серед цілей сталого розвитку, визначених у флагманській доповіді ООН «Disability and Development Report» (2018), окреме місце посідає проблема забезпечення інклюзивної та справедливої якісної освіти і розширення можливостей навчання впродовж усього життя для всіх

Доступ до освітніх послуг є невід'ємним складником втілення концепції незалежного життя людей з інвалідністю. Вища освіта для них є саме тим фактором, який може підвищити рівень і якість життя у довгостроковій перспективі. Саме вища освіта істотно розширює можливості працевлаштування в сучасних умовах та забезпечує особі з інвалідністю незалежне існування.

Проблема доступності та включеності у вищу освіту осіб з інвалідністю має загальносвітовий масштаб. Реалізації міжнародних імперативів у національному та інституціональному аспектах присвячена стаття авторів (Jucevičienė, P., Jucevičienė, P., Vizgirdaitė, J., & Alexander, H., 2018), Вони відзначають, що реалізація загальних цілей забезпечення інклюзивної освіти в окремих країнах вимагає різноманітних політичних ініціатив залежно від країни, регіону та самого університету.

Простежується сумна, але очевидна тенденція: чим нижчий рівень розвитку країни, тим менша кількість осіб з інвалідністю має доступ до вищої освіти. Це пояснюється недоліками планування та реалізації політики стосовно осіб з інвалідністю, недостатньою поінформованістю суспільства щодо інвалідності та браком ресурсів (Kunnath, Mathew, 2019).

Дослідження проблем здобуття освіти особами з інвалідністю здійснюються у різних галузях – психології, соціології, соціальної політики, економіки, оскільки вони взаємопов'язані й потребують комплексного підходу. (Amor, A.M., Nagiawara, M., Shogren, K.A., Thompson, J.R., Verdugo, M.Á., Burke, K.M., Aguayo, V., 2019), дослідивши 2380 англomовних та іспаномовних професійних статей щодо інклюзивної освіти, встановили, що найбільша їх кількість належить до теоретичних та описових, і значно менша – статті, присвячені практичному втіленню програм інклюзивної освіти. Вітчизняні дослідження у сфері інклюзії у закладах професійно-технічної та вищої освіти здійснили Бондаренко З.П., Давиденко Г.В., Дікова-Фаворська О.М., Здрагат С.Г., Зубрицька М.О., Міщик Л.І., Пічугіна Т.М., Фудорова О.М. Психологічні аспекти інклюзивної освіти висвітлювали Гончар Ю.О., Ковний Ю.Є., Панченко Т.Л., Сайко Х.Я., Середюк Л.З., Ставицький О.О., Тищенко Л.В., Томаржевська І.В. та інші.

Окремо розглядається питання соціально-педагогічної підтримки студентів з інвалідністю та розвитку впевненості у своїх силах (Богінська Ю.В., Загурська С.М., Сидоренко Ю.В., Хомчук О.П., Чайковський М.Є. та ін.).

Таким чином, поле для досліджень залишається широким. Ключовим моментом автори вважають самореалізацію осіб з інвалідністю, прагнення до максимальної інтеграції у суспільство і незалежного життя через отримання вищої освіти.

Метою запропонованої статті є визначення основних елементів організації якісного інклюзивного середовища у сфері вищої освіти.

Авторами використовувалися такі методи дослідження: аналіз статистичних даних і якісних показників, збір, аналіз, представлення та інтерпретація відомостей щодо теоретичних і практичних питань організації інклюзивної вищої освіти, поданих у роботах вітчизняних і зарубіжних дослідників.

Виклад основного матеріалу. В Україні процес формування інклюзивної освіти за останні роки значно активізувався, особливо у сфері загальної середньої освіти.

За даними Міністерства освіти і науки України, станом на 1 січня 2020 року в інклюзивних класах навчається 19345 учнів із особливими освітніми потребами. Ця

кількість у 7 разів перевищує дані п'ятирічної давнини. На початок 2020 року в Україні створено 13782 інклюзивні класи (Статистичні дані Міністерства освіти і науки України, 2020).

Можна прогнозувати, що випускники інклюзивних класів продовжать навчання у закладах професійної та вищої освіти. Проте дані щодо кількості учнів інклюзивних класів та кількості студентів з інвалідністю демонструють іншу тенденцію, представлену у наведеній нижче таблиці 1 та на діаграмах рис. 1 та рис. 2.

Кількість учнів (студентів) з інвалідністю за рівнями освіти в Україні

	2011	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Кількість учнів з інвалідністю у денних закладах загальної середньої освіти (на початок навчального року), тис. осіб	64,111	64,077	59,642	62,075	65,603	68,714	73,161
Кількість осіб з інвалідністю у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (на кінець року), тис. осіб	6,362	6,437	5,098	5,368	4,988	4,828	4,617
Кількість осіб з інвалідністю серед студентів закладів вищої освіти (на початок навчального року), тис. осіб	18,239	19,573	16,417	16,09	14,752	13,216	12,788
Кількість учнів з інвалідністю у денних закладах загальної середньої освіти (на початок навчального року), % від кількості дітей з інвалідністю	38,8	38,3	35,4	41,1	42,7	44	46
Кількість осіб з інвалідністю у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (на кінець року), % від кількості дітей з інвалідністю	3,9	3,9	3	3,6	3,2	3,1	2,9
Кількість осіб з інвалідністю серед студентів закладів вищої освіти (на початок навчального року), % від кількості дітей з інвалідністю	11	11,7	9,8	10,6	9,6	8,5	8

*розраховано на основі (Соціальний захист населення України у 2019 році, 2019).

Таблиця 1.

Наведені на рис. 1 дані демонструють зростання кількості дітей з інвалідністю у закладах загальної середньої освіти на 14% порівняно з 2011 роком. В той же час негативною є тенденція зниження кількості дітей з інвалідністю, які здобувають професійну (професійно-технічну) освіту, та студентів закладів вищої освіти. Вони зменшилися на 27% та 30% відповідно порівняно з 2011 роком.

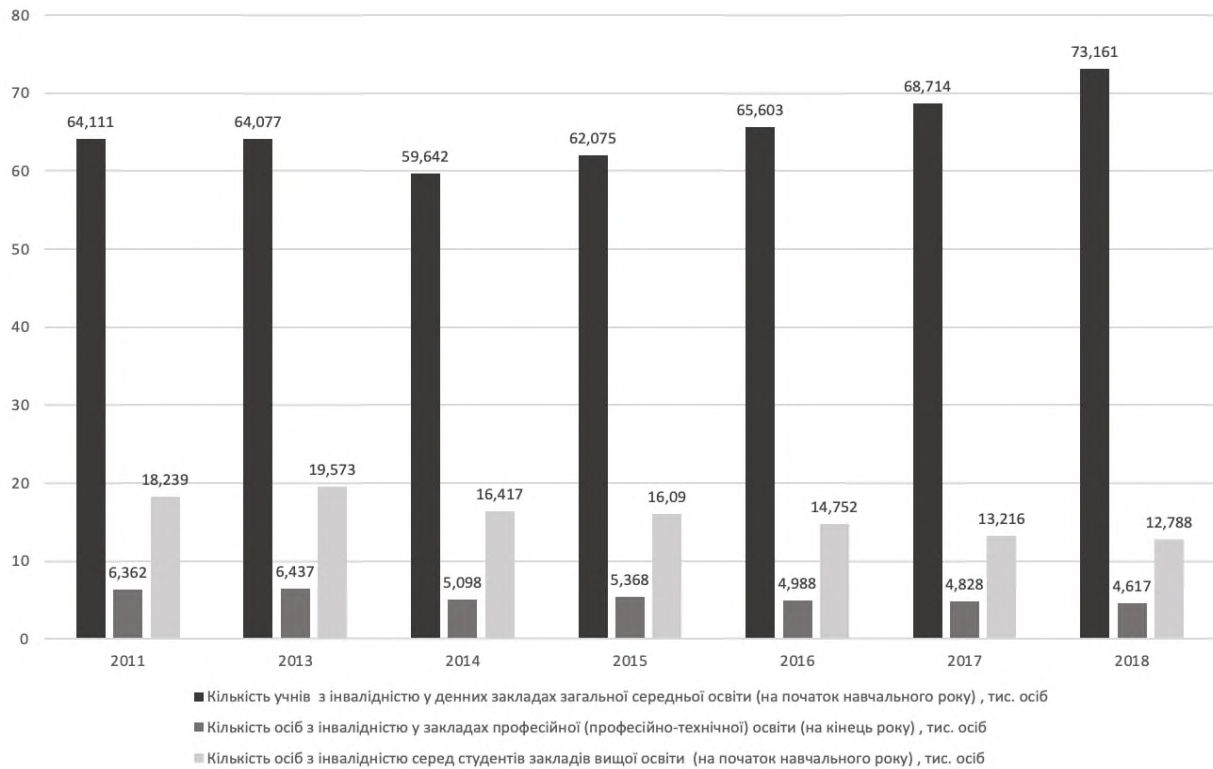

Рис. 1. Доступ осіб з інвалідністю до освіти (за рівнями)

Н

а

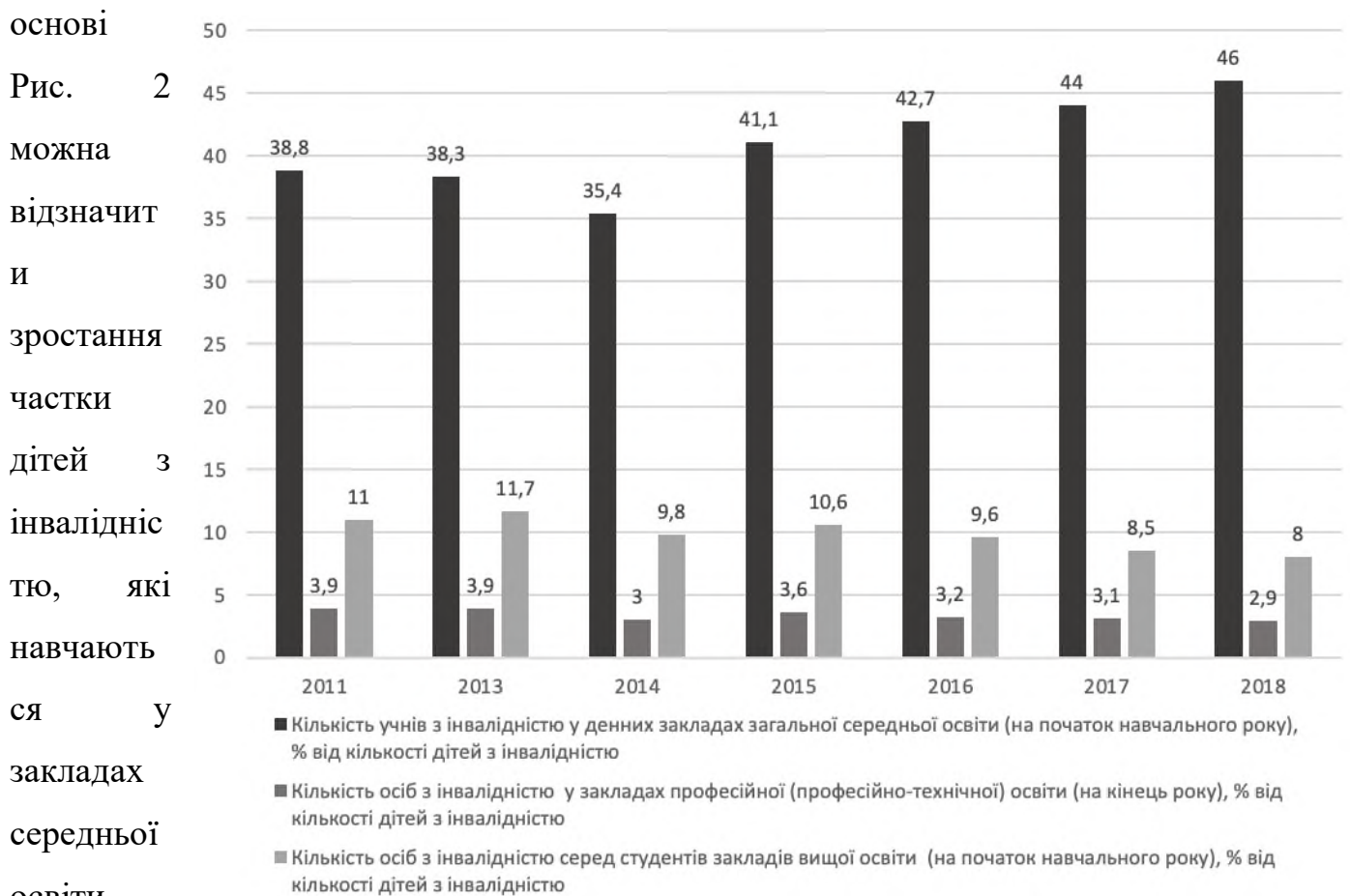

Рис. 2. Охопленість освітою осіб з інвалідністю, за рівнями освіти

основі
Рис. 2
можна
відзначит
и
зростання
частки
дітей з
інвалідніс
тю, які
навчають
ся у
зкладах
середньої
освіти,

що, безумовно, є позитивним. Стосовно професійної та вищої освіти, спостерігається скорочення. Тобто знижується і без того невелика частка дітей з інвалідністю, які здобувають таку освіту, незважаючи на те, що вони мають пільги для її отримання.

Виникає закономірне запитання — у чому причина виявленої тенденції? Очевидною причиною є наявність ряду бар'єрів, дослідженню яких приділяють достатньо уваги. Так, Г. В. Давиденко визначає наступні бар'єри, що гальмують розвиток інклюзії у галузі вищої освіти:

- неконкурентоспроможність абітурієнтів з інвалідністю;
- неготовність матеріальної бази закладів вищої освіти до навчання студентів з інвалідністю;
- невідповідність науково-педагогічних працівників до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища;
- непридатність традиційних педагогічних методів та форм навчання до роботи в інклюзивному освітньому середовищі;
- неготовність студентського культурно-освітнього середовища до інклюзії (Давиденко, 2015, с. 73-94).

Кожен з цих бар'єрів можна «розгорнути», визначивши різні його аспекти, і за останні роки ми спостерігаємо досить активні дії у їх подоланні — як на державному, так і на місцевому рівнях та на рівні освітніх закладів.

Для досягнення мети, визначеної у доповіді ООН «Disability and Development Report», і приведення інклюзивної освіти до міжнародних стандартів, Міністерство освіти і науки розробило проєкт Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти на 2020-2030 роки та план заходів з її реалізації (2020). Цей проєкт демонструє послідовне втілення положень Стратегії Організації Об'єднаних Націй з інтеграції інвалідів (2018), основні кроки якого наведені у таблиці 2.

Реалізація стратегічних цілей ООН у рамках Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти в Україні.

	Стратегія ООН з інтеграції інвалідів	Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти
1.	стратегічне планування	визначення стратегічних напрямів подальшого розвитку інклюзивної освіти
2.	інституційний устрій	створення цілісної законодавчої бази у сфері інклюзивної та спеціальної освіти
3.	постійні консультації з особами з інвалідністю та їх активне залучення через організації, що їх представляють	-
4.	універсальний дизайн, доступність та розумне пристосування	систематичне забезпечення архітектурної доступності; створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища тощо
5.	розвиток потенціалу персоналу та організаційна культура	забезпечення підготовки педагогічних працівників та засобів для навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами

*Побудовано на основі (United Nations Disability Inclusion Strategy, 2018) та (Стратегічні напрями розвитку інклюзивної освіти до 2030 року, 2020).

Таблиця 2.

Створення інклюзивної вищої освіти насамперед залежить від доступності закладів освіти. Зауважимо, що на практиці доступність створюється переважно для людей на візках (пандуси, пристосовані туалети, широкі входні двері тощо). Для студентів з проблемами слуху і зору пристосування зустрічаються рідше. Як позитивний приклад, наведемо результати моніторингу доступності Тернопільського національного економічного університету. Так, для людей зі зниженим зором встановлені звукові маячки або інформатори над сходами до будівель, тактильні таблички біля основних кабінетів, контрастне і тактильне покриття простору перед сходами, використані контрастні кольори для орієнтування, настінні знаки перебувають на незмінній висоті 1.3 м від підлоги, предмети меблів контрастують зі стінами та покриттям підлоги (Звіт про проведення технічного обстеження стану забезпечення доступності навчальних приміщень для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, 2018)

У той же час багато закладів вищої освіти України мають погано освітлені коридори й аудиторії, неконтрастні номери кабінетів, сходи без обмежувальних смуг, хоча кількість студентів із погіршеним зором на сьогодні значна.

Така проблема характерна не лише для України. Так, Т. Буалар розкрив аналогічні результати опитування сліпих студентів щодо бар'єрів у вищій освіті у

Таїланді. Респонденти вказують на недружнє фізичне середовище, неточне розуміння викладачами інклюзивної освіти та непослідовність політики інклюзивної вищої освіти як ключові фактори, які обмежують можливості їх активного навчання (Bualar T., 2018, p. 469-477).

Правильним підходом у даному контексті є запропонований Міністерством освіти і науки України проєкт постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з особливими освітніми потребами та рівнів підтримки в освітньому процесі в інклюзивних класах (групах) закладів освіти» (2020).

Автори вважають, що визначення освітніх бар'єрів та засобів їх подолання для різних категорій студентів з інвалідністю є першочерговою необхідністю для закладів вищої освіти. Так само, як і поширення досвіду створення інклюзивно-ресурсних центрів, пристосованих до потреб таких студентів. Так, 2019 р. Ресурсний центр підтримки студентів з інвалідністю був відкритий у Київському університеті імені Бориса Грінченка. Він має місця, обладнані спеціально для роботи студентів з вадами зору та слуху, зони тілесно-рухового та психологічного розвантаження. У Центрі надається тьюторська та волонтерська підтримка, здійснюється підготовка викладачів до роботи в інтегрованих групах (Відкриття ресурсного центру підтримки студентів з інвалідністю, 2019).

Проте навіть найсучасніше обладнання і максимально можлива доступність закладів вищої освіти для осіб з інвалідністю не допоможе подолати ще один бар'єр – труднощі у майбутньому працевлаштуванні. Серед міст України значна кількість працевлаштованих людей з інвалідністю – у м. Києві. Згідно заяви директора Департаменту соціальної політики КМДА Р. Світлого, на кінець 2019 р. працевлаштовано понад 50% осіб з інвалідністю (Національна асамблея людей з інвалідністю України, 2019).

Справді, показник по місту Києву високий, зіставлюваний з показником розвинених країн. Наприклад, дослідники відзначають, що у Великобританії 53% осіб з інвалідністю працюють, але навіть цей рівень викликає їх занепокоєння (D. Sobnath, T. Kaduk, I. U. Rehman, O. Isiaq, 2020).

В інших регіонах України ситуація істотно гірша. З урахуванням того, що значна частина працевлаштована фіктивно, робочі місця залишаються переважно непристосованими, а керівництво уникає брати на роботу людей з інвалідністю, стає зрозумілим, що молодь не бачить сенсу навчатися у закладах вищої освіти.

Автори вважають, що важливими складниками інклюзивної вищої освіти мають бути надання рекомендацій ще під час вступної кампанії абітурієнтам з інвалідністю щодо вибору спеціальності. Корисною буде і система працевлаштування випускників з інвалідністю, яка включає зв'язок з роботодавцями і створення бази вакансій. До цієї роботи мають долучатися психологи і HR-спеціалісти, які допоможуть спроектувати професійну траєкторію, що є важливим для самореалізації молоді з інвалідністю.

До прикладу, Служба доступності до можливостей навчання «Без обмежень», що функціонує у Національному університеті «Львівська політехніка», виконує, серед інших, завдання:

- забезпечення постійного зв'язку з роботодавцями;
- налагодження партнерських зав'язків з організаціями, які вивчають, застосовують та поширюють передовий досвід у сфері інклюзивної освіти (Про Службу доступності, 2020).

Винятково слухними є пропозиції, які висунула О.М. Дікова-Фаворська – переглянути перелік медичних показників до навчання осіб з інвалідністю, сформувані і розширити державне замовлення на підготовку фахівців із числа осіб з інвалідністю у закладах професійно-технічної та вищої освіти. Це варто зробити за рахунок професій, які користуються підвищеним попитом на ринку праці, що поліпшить ситуацію з навчанням та працевлаштуванням людей з інвалідністю (Дікова-Фаворська, 2011, с. 53).

Не варто забувати, що молодь з інвалідністю – це частина майбутніх трудових ресурсів країни. Ефективність їх використання залежить від повноти наданих їм освіти та її професійного спрямування. Тому автори бачать перспективним у сучасному практикоорієнтованому навчанні обов'язкове створення системи

проходження практики студентами з інвалідністю, для чого потрібно мати бази практик, готових їх прийняти.

Ще однією невід’ємною складовою інклюзивної вищої освіти є надання науково-педагогічним працівникам методичної та консультативної допомоги у роботі зі студентами з інвалідністю. А. В. Педорич, досліджуючи професійну готовність вчителів до роботи з дітьми з інвалідністю, відзначив, що рівень їх емоційного сприйняття вище, ніж теоретичний рівень готовності (Педорич, 2018, с. 101–107).

Цей же висновок стосується значної частини науково-педагогічних працівників ЗВО, які не мають необхідної теоретичної підготовки і досвіду роботи, зокрема, зі студентами з вадами зору та слуху, оскільки їх фахова підготовка не передбачала вивчення тифло – та сурдопедагогіки. Непідготовленість викладачів відзначають також зарубіжні дослідники. Так, S. Bunbury дійшов висновку, що деяким співробітникам складно пристосуватися до роботи зі студентами з інвалідністю через відсутність знань про інвалідність. Він пропонує закладам вищої освіти зосереджувати увагу на соціальній моделі інвалідності, щоб змінити ставлення персоналу до студентів і забезпечити включення у навчальний процес (Bunbury, 2020).

У роботі зі студентами з інвалідністю якнайкраще виявляється індивідуальний підхід викладача, який має продумати систему «розумного пристосування» для студентів з різними фізіологічними та психологічними особливостями, при цьому не полегшуючи завдання і не зменшуючи обсяг роботи для них.

Слід звернути увагу на організацію аудиторної роботи, якщо в групі є студенти з інвалідністю. Так, популярне сьогодні використання презентацій під час занять не пристосоване для студентів з вадами зору: часто зустрічаються неконтрастний і дрібний шрифт, розташування тексту на кольоровому полі тощо.

Отже, методична та консультативна допомога спеціалістів необхідна викладачам для залучення студентів з інвалідністю до активної участі в аудиторній і позааудиторній роботі.

Звернемо увагу на те, що студенти з інвалідністю практично виключені з процесу академічної мобільності. Автори пропонують включити до системи академічної мобільності кожного ЗВО освітні послуги для цієї групи студентів. У сучасних умовах такі послуги можуть надаватися дистанційно.

Важливою складовою інклюзивної освіти є надання психологічних послуг. Для студентів з інвалідністю вони повинні мати системний характер і спрямовуватися на розвиток впевненості у собі. Ми вважаємо, що для цієї групи студентів актуальним є розвиток лідерських якостей, що дозволить їм не лише впевнитися у власних можливостях, але й допоможуть побудувати успішну професійну траєкторію.

Варто також звернути увагу на інформаційно-комунікаційну діяльність ЗВО. Насамперед, необхідно надавати на сайтах закладів вичерпну інформацію про надання особливих освітніх послуг. Перегляд сайтів закладів вищої освіти показує, що у їх рекламній продукції майже відсутнє зображення студентів з інвалідністю як частини студентської спільноти. Це, з одного боку, не дає сигналу студентам про наявність інклюзивної освіти у даному закладі, а з іншого – не показує людей з інвалідністю як рівноправних членів суспільства. Загалом зазначимо, що корпоративний імідж повинен представляти заклад вищої освіти як інклюзивний простір.

Вагомим компонентом інклюзивного простору сучасного університету, особливо у сьогоднішніх умовах пандемії COVID-19, є система електронного навчання. Статті (Meskhi B., Ponomareva S., Ugnich, E., 2019) та (De Angelis B., 2020) присвячені дослідженню перспектив, умов та обмежень електронного навчання у інклюзивній вищій освіті. Відзначимо, що у 2016 році лише 13% вітчизняних вищих закладів освіти характеризувалися самодостатнім форматом електронної освіти (Фоломеев, Яцура., Крижанівська, Жовнір, Тремполець, 2017). На сьогодні їх кількість значно зростає.

Пандемія привела до одночасних різносторонніх змін багатьох соціальних сфер. Чи не найбільше вона вплинула на освітній процес. Карантинні обмеження дали поштовх для формування засобів дистанційного навчання як цілісної загальнонаціональної системи. Накопичений досвід їх використання, так само, як

певною мірою вимушене створення технічної бази та підготовка викладачів, має велике значення для удосконалення інклюзивної освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З аналізу практики створення доступного простору і ресурсних центрів університетів, автори роблять висновки про необхідність розробки універсального підходу до організації надання особливих освітніх послуг у ЗВО України. Головними його елементами є:

- визначення освітніх труднощів у студентів з інвалідністю та хронічними захворюваннями, їх особливостей для різних видів захворювань;

- систематичний моніторинг доступності закладів вищої освіти із залученням студентів з інвалідністю та представників Національної асамблеї інвалідів України. При цьому доступними мають бути всі приміщення, а не тільки сходи, ліфти і туалетні кімнати;

- сталий моніторинг рівня задоволення особливих освітніх послуг;

- систематичний збір інформації щодо студентів з інвалідністю за показниками: кількість, структура, індивідуальні потреби у різних видах допомоги, залученість до життя студентської громади;

- розробка і впровадження у навчально-виховний процес програм етики спілкування викладачів і студентів з людьми з інвалідністю;

- надання методичної та консультативної допомоги викладачам;

- надання студентам з інвалідністю психологічного консультування, спрямованого на розвиток упевненості в собі та лідерських якостей;

- дієвий контроль за дотриманням прав студентів з інвалідністю з боку керівних органів ЗВО та Національної асамблеї інвалідів України;

- система включення студентів з інвалідністю до програм академічної мобільності;

- система працевлаштування студентів-випускників з інвалідністю;

- визначення показників якості надання особливих освітніх послуг;

- представлення студентів з інвалідністю як рівних членів студентської громади у рекламній продукції та на сайтах закладів вищої освіти.

Ці елементи, на думку авторів, можуть бути покладені в основу визначення якості інклюзії закладів вищої освіти.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на теоретичні та практичні питання академічної мобільності студентів з інвалідністю, розвитку їх лідерських якостей, узагальнення і механізми впровадження передового зарубіжного досвіду інклюзивної вищої освіти.

Література

- Відкриття ресурсного центру підтримки студентів з інвалідністю. URL: <https://kubg.edu.ua/prouniversitet/news/podiji/5799-vidkryttia-resursnoho-tsentru-pidtrymky-studentiv-z-invalidnistiu.html> (дата звернення: 2.01.2021)
- Давиденко, Г. В. (2015). Інклюзія у вищих навчальних закладах Європейського Союзу: [монографія]. Нілан-ЛТД., 314 с.
- Дікова-Фаворська, О. М. (2011). Студент з функціональними обмеженнями у вищому навчальному закладі: соціологічний контекст проблеми. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*, 6, 42-53.
- Звіт про проведення технічного обстеження стану забезпечення доступності навчальних приміщень для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення, 2018. URL: <https://www.wunu.edu.ua/logistics/> (дата звернення: 2.01.2021).
- Національна асамблея людей з інвалідністю України, 16 грудня 2019. URL: <https://naiu.org.ua/ponad-50-lyudej-z-invalidnistyu-u-kyuevi-pratsevlashtovani-ruslan-svitlyj-dyректор-departamentu-sotsialnoyi-polityky-kmda/> (дата звернення: 2.01.2021).
- Педорич, А. (2018). До питання готовності педагогів до інклюзивної освіти. *Освітологія*, 7, 101 – 107. <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2018.7.101107>
- Про Службу доступності. URL: <https://lpnu.ua/nolimits/sluzhba-dostupnosti-bez-obmezhen/pro-sluzhbu-dostupnosti> (дата звернення: 02.01.2021).
- Проект постанови КМУ "Про затвердження категорій (типології) освітніх труднощів у осіб з особливими освітніми потребами та рівнів підтримки в освітньому процесі в інклюзивних класах (групах) закладів освіти", Опубліковано 16 грудня 2020 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-postanovi-kmu-pro-zatverdzhennya-kategorij-tipologiyi-osvitnih-trudnoshiv-u-osib-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-ta-rivniv-pidtrimki-v-osvitnomu-procesi-v-inklyuzivnih-klasah-grupah-zakladiv-osviti> (дата звернення: 2.01.2021).
- Соціальний захист населення України у 2019 році. Статистичний збірник URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_szn_2019.pdf (дата звернення: 2.01.2021).

- Статистичні дані Міністерства освіти і науки України URL: <https://mon.gov.ua/ua/statistichni-dani> (дата звернення: 2.01.2021).
- Стратегічні напрями розвитку інклюзивної освіти до 2030 року. Опубліковано 11 вересня 2020 року. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-rozrobilo-strategichni-napryami-rozvitku-inklyuzivnoyi-osviti-do-2030-roku> (дата звернення: 2.01.2021).
- Фоломєєв, М. А., Яцура, К. Г., Крижанівська, В. І., Жовнір, А. О., Тремполець, Д. М. (2017). Оцінка рівня впровадження електронного навчання в українських ВНЗ шляхом аналізу їх веб-ресурсів: теоретичні аспекти соціологічного аналізу. *Український соціум*, 2 (61), 45 – 59.
- Amor, A. M., Hagiwara, M., Shogren, K. A., Thompson, J. R., Verdugo, M. Á., Burke, K. M., Aguayo, V. (2019, December 2). International perspectives and trends in research on inclusive education: a systematic review (Review). *International Journal of Inclusive Education*, 23, 12, 1277-1295.
- Bualar, T. (2018). Barriers to inclusive higher education in Thailand: voices of blind students. *Asia Pacific Educ. Rev.* 19, 469–477. <https://doi.org/10.1007/s12564-017-9512-7>
- Bunbury, S. (2020) Disability in higher education – do reasonable adjustments contribute to an inclusive curriculum? *International Journal of Inclusive Education*, 24:9, 964-979. <https://doi.org/10.1080/13603116.2018.1503347>
- De Angelis, B. (2020, june). E-learning e strategie inclusive: uno studio per rilevare le opinioni dei docenti dell'Università Roma Tre.. *Journal of Educational, Cultural and Psychological Studies (ECPS Journal)*, 21, 357-366. <https://doi.org/10.7358/ecps-2020-021-dean>.
- Disability and Development Report Published by the United Nations URL: <http://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2019/07/disability-report-chapter2.pdf> (дата звернення: 20.07.2020).
- Jucevičienė, P., Vizgirdaitė, J., & Alexander, H. (2018). Accessibility and Inclusion in Higher Education: Implementing International Imperatives in National and Institutional Contexts. *Pedagogika*, 130 (2), 46–63. <https://doi.org/10.15823/p.2018.21>.
- Kunnath, S. K, Mathew, S. N. (2019). Higher Education for Students with Disabilities in India: Insights from a Focus Group Study. *Higher Education for the Future*, 6 (2), 171-187. <https://doi.org/10.1177/2347631119840540>.
- Meskhi, B., Ponomareva, S. and Ugnich, E. (2019), "E-learning in higher inclusive education: needs, opportunities and limitations", *International Journal of Educational Management*, 33, 3, 424-437. <https://doi.org/10.1108/IJEM-09-2018-0282>
- Sobnath, D., Kaduk, T., Rehman, I. U. and Isiaq, O. (2020). Feature Selection for UK Disabled Students' Engagement Post Higher Education: A Machine Learning Approach for a Predictive Employment Model, *IEEE Access*, 8, 159530-159541. <https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.3018663>.
- United Nations Disability Inclusion Strategy. URL: <https://www.un.org/en/content/disabilitystrategy/> (дата звернення: 2.01.2021).

References

- Vidkryttya resursnoho tsentru pidtrymky studentiv z invalidnistyu [Opening of the resource center for support of students with disabilities].* <https://kubg.edu.ua/prouniversitet/news/podiji/5799-vidkryttia-resursnoho-tsentru-pidtrymky-studentiv-z-invalidnistiu.html> (ukr).
- Davydenko, H. V. (2015) Inklyuziya u Vyschkykh Navchal'nykh zakladakh Yevropeys'koho Soyuzu [Inclusion in higher education institutions of the European Union]. *Nilan-LTD* (ukr).
- Dikova-Favors'ka, O. M. (2011). Student z funktsional'nimi obmezhenyamy u vishchomu navchal'nomu zakladi: sotsiolohichnyy kontekst problemy [A student with functional limitations in a higher education institution: the sociological context of the problem]. *Mizhnarodnyy naukovyy forum: sotsiologiya, psykholohiya, pedahohika, menedzhment*, 6, 42–53. (ukr).
- Zvit pro provedennya tekhnichnoho obstezhennya stanu zabezpechennya dostupnosti Navchal'nykh prymishchen' dlya osib z invalidnistyu ta druhykh malomobil'nykh hrup naseleण्या [Report about the results of the technical survey of the accessibility of the state of educational facilities for people with disabilities and other low-mobility groups].* <https://www.wunu.edu.ua/logistics/> (ukr).
- Natsional'na asambleya lyudey z invalidnistyu Ukrayiny (16 hrudnya 2019) [National Assembly of People with Disabilities of Ukraine].* <https://naiu.org.ua/ponad-50-lyudej-z-invalidnistyu-u-kyyevi-pratsevlashtovani-ruslan-svitlyj-dyrektor-departamentu-sotsialnoyi-polityky-kmda/> (ukr).
- Pedorych, A. (2018). Do pytannya hotovnosti pedahohiv do inklyuzivnoyi osvity [On the issue of teachers' preparedness for inclusive education]. *Osvitolohiya*, 7, 101 – 107 (ukr).
- Pro Sluzhbu dostupnosti [About the Accessibility Service].* <https://lpnu.ua/nolimits/sluzhba-dostupnosti-bez-obmezhen/pro-sluzhbu-dostupnosti> (ukr).
- Proekt postanovy KMU "Pro zatverdzhennya katehoriy (tipolohiyi) osvitnikh trudnoshchiv u osib z osoblyvymy osvitnimi potrebamy ta rivniv PIDTRYMKY v osvitn'omu protsesi v inklyuzivnikh klasakh (hrupakh) zakladiv osvity", opublikovano 16 hrudnya 2020 roku. [Draft of the Cabinet of Ministers of Ukraine Resolution "On approval of categories (typology) of educational difficulties for people with special educational needs and levels of support in the educational process in inclusive classes (groups) in educational institutions", published on December 16, 2020].* <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorennya-projekt-postanovi-kmu-pro-zatverdzhennya-kategorij-tipologiyi-osvitnih-trudnoshchiv-u-osib-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-ta-rivniv-pidtrimki-v-osvitnomu-procesi-v-inklyuzivnih-klasah-grupah-zakladiv-osviti> (ukr).
- Sotsial'nyy zakhyst naseleण्या Ukrayiny u 2019 hodu. Statystychnyy zbirnyk [Social protection of the population of Ukraine in 2019. Statistical collection].* http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_szn_2019.pdf (ukr).

- Statystichni dani Ministerstva osvity y nauky Ukrainy [Statistical data of the Ministry of Education and Science of Ukraine]*. <https://mon.gov.ua/ua/statystichni-dani> (ukr).
- Stratehichni napryamy rozvytku inklyuzivnoyi osvity do 2030 roku. Opublikovano 11 veresnya 2020 roku [Strategic directions of inclusive educational development until 2030. Published on September 11, 2020]*. <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-rozrobilo-strategichni-napryami-rozvitku-inklyuzivnoyi-osviti-do-2030-roku> (ukr).
- Folomyeyev, M. A., Yatsura, K. H., Kryzhanivs'ka, V. I., Zhovnir, A. O., Trempelets, D. M. (2017). Otsinka urovnya Vprovadzhennya elektronnoho navchannya v ukrayins'kykh VNZ Shlyakhom analizu yikh veb-resursiv: teoretychni aspekty sotsiologichnoho analizu [Assessment of the level of implementation of e-learning in Ukrainian universities based on the analysis of their web resources: theoretical aspects of sociological analysis]. *Ukrayins'kyi sotsium*, 2 (61), 45–59 (ukr).
- Amor, A. M., Hagiwara, M., Shogren, K. A., Thompson, J. R., Verdugo, M. Á., Burke, K. M., Aguayo, V. (2019, December 2). International perspectives and trends in research on inclusive education: a systematic review (Review). *International Journal of Inclusive Education*, 23, 12, 1277-1295 (eng).
- Bualar, T. (2018). Barriers to inclusive higher education in Thailand: voices of blind students. *Asia Pacific Educ. Rev.* 19, 469–477. <https://doi.org/10.1007/s12564-017-9512-7>(eng).
- Bunbury, S. (2020) Disability in higher education – do reasonable adjustments contribute to an inclusive curriculum? *International Journal of Inclusive Education*, 24:9, 964–979. <https://doi.org/10.1080/13603116.2018.1503347> (eng).
- De Angelis, B. (2020, june). E-learning e strategie inclusive: uno studio per rilevare le opinioni dei docenti dell'Università Roma Tre. *Journal of Educational, Cultural and Psychological Studies (ECPS Journal)*, 21, 357–366. <https://doi.org/10.7358/ecps-2020-021-dean> (italiano).
- Disability and Development Report Published by the United Nations* <http://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2019/07/disability-report-chapter2.pdf> (eng).
- Jucevičienė, P., Vizgirdaitė, J., & Alexander, H. (2018). Accessibility and Inclusion in Higher Education: Implementing International Imperatives in National and Institutional Contexts. *Pedagogika*, 130 (2), 46–63. <https://doi.org/10.15823/p.2018.21> (eng).
- Kunnath, S. K, Mathew, S. N. (2019). Higher Education for Students with Disabilities in India: Insights from a Focus Group Study. *Higher Education for the Future*, 6(2), 171–187. <https://doi.org/10.1177/2347631119840540> (eng).
- Meski, B., Ponomareva, S. and Ugnich, E. (2019). E-learning in higher inclusive education: needs, opportunities and limitations. *International Journal of Educational Management*, 33, 3, 424–437. <https://doi.org/10.1108/IJEM-09-2018-0282> (eng).
- Sobnath, D., Kaduk, T., Rehman, I. U. and Isiaq, O. (2020). Feature Selection for UK Disabled Students' Engagement Post Higher Education: A Machine Learning

Approach for a Predictive Employment Model, *IEEE Access*, 8, 159530-159541.
<https://doi.org/10.1109/ACCESS.2020.3018663>. (eng).

United Nations Disability Inclusion Strategy.
<https://www.un.org/en/content/disabilitystrategy/> (eng).

ФОРМИРОВАНИЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТРАНСТВА В СОВРЕМЕННОМ УНИВЕРСИТЕТЕ: ИНДИВИДУАЛИЗАЦИЯ И УНИФИКАЦИЯ

Елена Тымчик, кандидат педагогических наук, доцент,
доцент кафедры управления
факультета информационных технологий и управления
Киевский университет имени Бориса Гринченко,
ул. Маршала Тимошенко, 13 б, 04212 Киев, Украина,

Юлия Жукова, кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры финансов и экономики
факультета информационных технологий и управления,
Киевский университет имени Бориса Гринченко,
ул. Маршала Тимошенко, 13 б, 04212 Киев, Украина

Обеспечение качественной инклюзии в высших учебных заведениях является одним из условий устойчивого развития Украины. Анализ статистических данных, проведённый авторами, свидетельствует о тенденции к снижению количества людей с инвалидностью, получающих высшее образование. На основе анализа современных исследований и материалов средств массовой информации авторы определяют причины этой тенденции и считают, что одной из них является сложность трудоустройства молодёжи с инвалидностью по специальности и построения успешной профессиональной траектории. Авторы предлагают разработать унифицированный подход к предоставлению особых образовательных услуг и выделяют его основные элементы, которые могут быть положены в основу определения качества инклюзии высших учебных заведений. В то же время преподаватели имеют возможность проявить индивидуальный подход, продумав систему «разумного приспособления» для студентов с различными физиологическими и психологическими особенностями.

Ключевые слова: инклюзивное высшее образование; особые образовательные услуги; студенты с инвалидностью.

ORGANIZATION OF INCLUSIVE SPACE IN THE MODERN UNIVERSITY: INDIVIDUALIZATION AND UNIFICATION

Olena Tymchyk, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Management
Faculty of Information Technologies and Management

Borys Grinchenko Kyiv University,
str. Marshala Tymoshenko, 13 b, 04212 Kyiv, Ukraine,

Yuliia Zhukova, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Finances and Economics
Faculty of Information Technologies and Management
Borys Grinchenko Kyiv University,
str. Marshala Tymoshenko, 13 b, 04212 Kyiv, Ukraine

The implementation of qualitative inclusion in higher education institutions is one of the conditions for the constant development of Ukraine. The analysis of statistical data, made by the authors, shows a permanent reduce of the number of people with disabilities, who obtain higher education now. Based on the analysis of modern researches and media materials, authors identify the reasons for this tendency. They believe that one of the main barriers is the inability of young people with disabilities to get a job in their specialty and build a successful professional trajectory.

Having analyzed the few of Ukrainian universities' websites, authors propose the development of a unified approach for the special educational services provision. Authors also determine its main elements as: definition of educational difficulties; systematic monitoring of the availability of higher education institutions and of the level of satisfaction of special educational services; expansion of the collected information about students with disabilities; programs of communication ethics among teachers, students and persons with disabilities; psychological services; monitoring the observance of the rights of students with disabilities; inclusion of students with disabilities in academic mobility programs; employment of students with disabilities; determination of quality indicators for the special educational services provision; providing full information on the possibility of provision services to students with disabilities; representation of students with disabilities in the advertising products of institutions – as equal members of the student community. The authors consider these elements as an appropriate base for determination of the quality of higher education institutions inclusion. At the same time, teachers use the individual approach, adjusting a system of «smart adaptation» for students with different physiological and psychological characteristics.

Key words: *inclusive higher education; special educational services; students with disabilities*

Стаття надійшла до редакції 02.01.2021

Прийнято до друку 25.02.2021